

Όμως με το τρόπο που αναπτύσσεται ο κλάδος, αυθόρμητα και ασχεδίαστα, τα προβλήματα που τείνουν να δημιουργηθούν είναι ίσως περισσότερα απ' αυτά που πάνε να λυθούν.

Πρώτα απ' όλα θα πρέπει να γραφεί μετ' επιτάσεως ότι ο τουρισμός δεν σχετίζεται διόλου με τις ανάγκες της νέας οικονομίας της γνώσης και της ψηφιακής υπεροχής. Είναι ένας τομέας που απαιτεί πολλά εργατικά χέρια, καλές κτηριακές κατασκευές και υποδομές κοινωνικού εξοπλισμού, απαιτήσεις που αξιωνε η πρώτη ακόμα φάση του εκβιομηχανισμού. Είναι ένας τομέας που δεν ενσωματώνει παραγωγικές πράξεις και γνώσεις που προάγουν την τεχνολογική υπεροχή στο πλαίσιο του έντονου παγκόσμιου ανταγωνισμού. Είναι ένας τομέας που όλες του οι διαστάσεις εξαρτώνται από παράγοντες του εξωτερικού και αφήνονται στις ανεξέλεγκτες διακυμάνσεις της διεθνούς συγκυρίας και στις διαθέσεις του κάθε αυταρχικού ηγέτη.

Αποδεικτικό παράδειγμα όλων αυτών είναι το έτος 2020. Τα έσοδα από τον εισαγόμενο τουρισμό έφθασαν στο χαμηλό ποσό των 4,3 δις ευρώ και η συμμετοχή του στο ΑΕΠ κατήλθε στο 6% από το 19% το 2016 ή το 18,5% 2022. Η αιτία της τρομερής πτώσης ήταν βέβαια η πανδημία του Covid 19, αλλά η ομαλοποίηση που επήλθε κανείς δεν ξέρει αν θα ανακοπεί από ένα άλλο εξωγενές γεγονός.

Στον ευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο καταμερισμό οικονομικής δύναμης και εργασίας η ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού επιφυλάσσεται για χώρες του τρίτου κόσμου που η εποχικότητα του μπορεί να προσφέρει ένα κάποιο εισόδημα για την αντιμετώπιση της επισιτιστικής ανέχειας των κατοίκων του.

Άλλες ποιοτικές βασικές παράμετροι που αξίζει ακόμα να επισημανθούν είναι α) η υψηλή συγκεντρωτικότητα που εμφανίζει ο τομέας στην Ελλάδα β) οι αλλοιώσεις και επιβαρύνσεις του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος που επιφέρει γ) οι πολιτιστικές και ηθικές συνέπειες που προκαλεί στις τοπικές κοινότητες και δ) το κόστος ευκαιρίας που δημιουργεί στην οικονομία.

Α) δυστυχώς όπως και σε ολόκληρη την οικονομία έτσι και στον κλάδο αυτόν ο υπέρ συγκεντρωτισμός των δραστηριοτήτων και παραγόντων που παρουσιάζει είναι άνευ προηγουμένου. Το 2022 τα έσοδα που καταγράφηκαν έφθαναν τα 17,3 δις ευρώ και η συμμετοχή του στο ΑΕΠ ήταν στο 18,5%. Το 2019 τα έσοδα έφθασαν στα 17,680 δις ενώ το 2020 αυτά έπεσαν κατακόρυφα στο επίπεδο των 4,300 δις ευρώ[1].

Πάνω από 1,5 δις έσοδα καταγράφηκαν σε πέντε περιφέρειες της χώρας. Δηλαδή στην Κρήτη, στα Δωδεκάνησα, στην Αττική, στα Ιόνια, στις Κυκλάδες και στην Κεντρική Μακεδονία. Οι άλλες 8 περιφέρειες της χώρας είδαν πολύ χαμηλά επίπεδα εσόδων και πολύ στενή εποχικότητα. Η διαφορά εσόδων ανάμεσα στις περιφέρειες ήταν τρομακτική. Για παράδειγμα η Κρήτη κατέγραψε έσοδα της τάξης των 3,661 δις ενώ η Δυτική Μακεδονία κατέγραψε έσοδα μόνο 49 εκατομμύρια.

Το 88,7% ή 15,340 δις, των συνολικών εσόδων απορροφήθηκε από πέντε περιφέρειες και μόνο. Αλλά αν μπορούμε και σ' αυτήν τη διάρθρωση θα δούμε ότι και εδώ υπάρχει συγκεντρωτισμός και ασύμμετρη διασπορά. Ενώ για παράδειγμα οι Κυκλάδες κατέγραψαν 1,820 δις ευρώ στις μικρές Κυκλάδες διοχετεύτηκε ένα μικρό μέρος από το ποσό αυτό. Τη μερίδα του λέοντος την καρπώθηκαν δύο ή τρία γνωστά νησιά. Η ίδια ασύμμετρη κατανομή εμφανίστηκε και στα Δωδεκάνησα και στα Ιόνια και παντού. Μέσα στους πόλους συγκέντρωσης υπάρχουν οι πυρήνες συγκέντρωσης οι οποίοι κάνουν ακόμα πιο ανισόρροπη την κατανομή.

Το 2022 οι αφίξεις έφτασαν τα 27,8 εκατομμύρια τουριστών εκτός αυτών της κρουαζιέρας. Το 80% αυτών διακινήθηκε από πέντε μόνο αεροδρόμια. (Αθήνα, Ηράκλειο, Ρόδος, Θεσ/νίκη και Κέρκυρα). Το 60% περίπου των αφίξεων καταγράφηκε στο διάστημα τριών μηνών. Τον Ιούλιο του 2022 οι τουρίστες στη Μύκονο έφθασαν τους 385 χιλιάδες ενώ οι διαθέσιμες υποδομές εξυπηρέτησης τους είναι υποδεέστερες των συνθηκών. Καθ' όλη την τουριστική περίοδο ο εισαγόμενος τουρισμός ξεπερνά τα 2 εκατομμύρια ανθρώπων. Αν προστεθεί και η κρουαζιέρα οι αφίξεις στο νησί δικαίως προκαλούν την αγανάκτηση των ντόπιων. Το ίδιο συμβαίνει και στη Σαντορίνη, τη Ρόδο και την Κέρκυρα.

Σ' αυτές τις υπέρ κορεσμένες περιοχές η τοπική οικονομία είναι μονοθεματική όπως βεβαιώνουν οι δυνάμεις της άναρχης αγοράς και περιστρέφεται γύρω από τις απαιτήσεις των τουριστικών υπηρεσιών. Όμως δυστυχώς ο τουρισμός δεν εμφανίζει λόγω του υπέρ συγκεντρωτισμού του εθνικά χαρακτηριστικά.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία τα οποία είναι μόνο ενδεικτικά του τομέα, δεν δικαιολογούν το συμπέρασμα ότι ο τομέας του τουρισμού συνιστά την «βαριά βιομηχανία» της χώρας. Να θυμίσω ότι υπάρχουν και άλλοι τομείς της οικονομίας που το προϊόν τους είναι πολλαπλάσιο αυτού του τουρισμού.

Μόνο οι εξαγωγές αγαθών φθάνουν στα 75 δις ευρώ ενώ ακόμα και το αγροτικό προϊόν που διάγει χρόνια κρίση καλύπτει τα 7 δις ενώ ο τουριστικός τομέας το 2020 έφθασε στα 4, 3 δις ευρώ.

Επί πλέον η αξία του βιομηχανικού προϊόντος το '21 σημείωσε αύξηση κατά 30% φθάνοντας τα 49,463 δις ευρώ σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, δηλαδή υπέρ διπλάσια από τα έσοδα του τουρισμού. Και όμως πολιτικές για την βιομηχανική ανάπτυξη δεν ανακοινώνονται. Δεν φαίνεται να ενδιαφέρει τους κυβερνώντες ο δευτερογενής τομέας όταν η παγκόσμια τάση είναι ακριβώς το υψηλό ενδιαφέρον για την βιομηχανική βελτίωση και ανάπτυξη. Για παράδειγμα στις ΗΠΑ ο νόμος IRA προβλέπει επιδοτήσεις 400 δις δολαρίων για την ενίσχυση της βιομηχανίας και μάλιστα για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα της πράσινης μετάβασης. Ξένες επενδύσεις εισρέουν στις ΗΠΑ για να κάνουν χρήση των επιδοτήσεων και έχουν ήδη δημιουργηθεί 170 χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας ενώ ο αριθμός τους θα φθάσει το 1,5 εκατομύρια στα επόμενα χρόνια.

Κατά συνέπεια είναι λάθος ολέθριο να υπερτιμάται η συνεισφορά του τουριστικού τομέα στην ελληνική οικονομία και από την στατική όψη και από την δυναμική. Ακόμα πιο μεγάλο λάθος είναι να επικεντρώνονται οι κρατικές πολιτικές γύρω από την ανάπτυξη του τουρισμού σε βάρος άλλων τομέων.

Β) ο ασχεδιαστος και απρογραμματιστος τουρισμός επιφέρει αλλοιώσεις στην φυσική διάταξη των χώρων αλλά και στις πολιτιστικές συνήθειες και συμπεριφορές των ντόπιων πληθυσμών. Η άναρχη ανέγερση κτηριακών συγκροτημάτων, ξενοδοχείων, beach bars, και καταλυμάτων, σε ήδη κορεσμένες περιοχές όχι μόνο μακροπρόθεσμα στρέφεται κατά του ίδιου του τουρισμού αλλά προκαλεί και διαταραχές στην οικονομία συνολικά. Ανατριχιάζει κανείς όταν ακούει ότι η Μύκονος συγκεντρώνει ετησίως 2 εκατομύρια τουριστών ή η Ρόδος μόνο το καλοκαίρι φθάνει στις 500 χιλιάδες. Αυτό είναι το λεγόμενο φαινόμενο του υπέρ τουρισμού το οποίο αλλοιώνει και τις πολιτιστικές παραδόσεις των κατοίκων και προκαλεί πληθωριστικές πιέσεις στις τιμές των ακινήτων, των τροφίμων, κλπ, οι οποίες διαχέονται αυτές και στην υπόλοιπη μη τουριστική χώρα.

Γ) η εξυπηρέτηση των εκατομμύριων τουριστών απαιτεί πολλά εργατικά χέρια κατά το πλείστον ανειδίκευτων εργαζομένων. Οι ντόπιοι πληθυσμοί αδυνατούν να καλύψουν τις ανάγκες αυτές και έτσι εισρέουν από κάθε γωνιά του κόσμου εργάτες ανειδίκευτοι που μετατρέπονται σε σερβιτόρους, σε προσωπικό ασφαλείας, σε καμαριέρες κ.ο.κ.

Μαζί με τους αλλοδαπούς τουρίστες και μετανάστες εργαζόμενους έρχονται και νέοι τύποι συμπεριφορών στην κοινότητα η οποία πλέον μάχεται για να αυξήσει τα περιθώρια των κερδών για τις εποχικές πρόχειρες επιχειρήσεις τουριστικών υπηρεσιών που δημιουργεί. Ο τουρισμός δεν επιδρά μόνο στους ισολογισμούς των επιχειρήσεων αλλά υπομονεύει και τη γλώσσα και την ομιλία των ντόπιων καθώς και τα τοπικά έθιμα. Μακροχρονίως δε, δύναται να επηρεάσει και τους τρόπους σκέψης και τα συστήματα σημασιοδότησης και αξιών της κοινότητας, που «αναπτύσσεται» τουριστικά. Δεν είναι ανάγκη να αναφέρω πως έχει αλλοιωθεί η τοπική παραδοσιακή ταυτότητα πολλών νησιών που δέχθηκαν την ανηλεή επίθεση του υπέρ τουρισμού γιατί αυτό είναι ευρέως συνειδητοποιημένο.

Δ) τέλος η «ανάπτυξη» του τουριστικού τομέα διαμορφώνει θα έλεγα γενικότερες καταστάσεις που συνδέονται με την εθνική οικονομία και την ελληνική κοινωνία. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι άνθρωποι που βρήκαν απασχόληση στον τουριστικό κλάδο μετά την δεκαετία του '70 προέρχονταν από τον πρωτογενή τομέα. Οι περισσότεροι καλλιεργητές γης, ψαράδες, νοικοκυρές, κλπ, μεταπήδησαν στο τομέα αυτό της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών που η απασχόληση κάποιων μηνών το χρόνο τους έδινε και τους δίνει τη δυνατότητα να καλύψουν τις προσωπικές και οικογενειακές ανάγκες για ολόκληρο το χρόνο. Η απασχόληση τους σε δουλειές καθαριότητας ξενοδοχείων, ενοικίασης, μαγειρικής, φύλαξης, οδήγησης και όποιας άλλης ειδικότητας, που δεν απαιτεί υψηλές επαγγελματικές δεξιότητες, τους στέρησε την δυνατότητα να αποκτήσουν επαγγέλματα και εξειδικεύσεις πολύ κοντά ή και μέσα στο τεχνολογικό τομέα με υψηλή προστιθέμενη αξία και υψηλότερες αμοιβές. Το κόστος ευκαιρίας όπως το αποκαλούν οι οικονομολόγοι ήταν υψηλότερο αν κριθεί μακροπρόθεσμα από το άμεσο οικονομικό όφελος που απολαμβάνουν. Αλλά και γενικότερα η εθνική οικονομία θα αποκόμιζε πολλαπλό όφελος από ένα εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό (800 χιλιάδες υπολογίζεται) στην οικονομία της γνώσης και του τεχνολογικού αυτοματισμού που ενδεχομένως να την αναβάθμιζε στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομική ιεραρχία. Θα της πρόσφερε αυτονομία και σχετική ανεξαρτησία από τις παγκόσμιες οικονομικές διακυμάνσεις και το σπουδαιότερο θα διεύρυνε την παραγωγική βάση της χώρας με ευεργετικές επιπτώσεις στο ισοζύγιο πληρωμών και στο χρέος.

Όμως ακόμα και τώρα δεν είναι αργά. Επιβάλλεται ένα ολοκληρωμένο σχέδιο παρέμβασης και όχι διαχείρισης της υπάρχουσας κατάστασης, από τις κυβερνήσεις ώστε ο τομέας του τουρισμού να λάβει τις δέουσες και ωφέλιμες διαστάσεις και για την προώθηση της εθνικής οικονομίας και για την διατήρηση και ανάπτυξη της πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας.

Κουρματζής Θάνος

---

[1] Όλα τα ποσοτικά στοιχεία προήλθαν από την ΕΛΣΤΑΤ και το ΙΝΣΕΤΕ.